

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

صورتجلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد (M.A)

نام و نام خانوادگی دانشجو: احسان الله مهبودی در تاریخ ۸۹/۶/۳۱ رشته روانشناسی عمومی
از پایان نامه خود با عنوان: مقایسه عوامل موثر بر افت تحصیلی دانش آموزان از دیدگاه دبیران،
والدین و دانش آموزان دارای افت تحصیلی در مدارس متوسطه ناحیه ۳ در سال تحصیلی ۸۹-۸۸
با درجه عالی و نمره ۱۷ دفاع نموده است.

امضاء اعضای هیات داوری	سمت	نام و نام خانوادگی اعضای هیات داوری
	استاد راهنما	۱- دکتر سلطانعلی کاظمی
	استاد مشاور	۲- دکتر سیده مریم حسینی
	استاد داور	۳- دکتر سوسن سهامی
	مدیر / معاونت پژوهش	مراتب فوق مورد تایید است

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد مرودشت

پایان نامه برای دریافت دوره کارشناسی ارشد «M.A.»

رشته: روانشناسی عمومی

عنوان:

مقایسه عوامل موثر بر افت تحصیلی دانش آموزان از دیدگاه دبیران،

والدین و دانش آموزان دارای افت تحصیلی در مدارس متوسطه ناحیه ۳

شیراز در سال تحصیلی ۸۹-۸۸

استاد راهنما: دکتر سلطانه علی کاظمی

استاد مشاور: دکتر سیده مریم مسینی

نگارش: احسان الله مهبودی

تابستان ۱۳۸۹

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
تقدیم به.....	الف.....
تشکر و سپاسگذاری.....	ب.....
چکیده.....	ج.....

فصل اول : کلیات تحقیق

۱-۱- مقدمه.....	۲.....
۱-۲- بیان مساله.....	۶.....
۱-۳- اهمیت و ضرورت پژوهش.....	۹.....
۱-۴- اهداف پژوهش.....	۱۱.....
۱-۴-۱- هدف اصلی.....	۱۱.....
۱-۴-۲- اهداف جزئی.....	۱۱.....
۱-۵- فرضیه های پژوهش.....	۱۲.....
۱-۶- تعاریف نظری و عملیاتی متغیرها.....	۱۲.....
۱-۶-۱- تعاریف نظری متغیرها.....	۱۲.....
۱-۶-۲- تعاریف عملیاتی متغیرها.....	۱۳.....

فصل دوم : ادبیات تحقیق

۲-۱- بحث نظری.....	۱۵.....
۲-۱-۱- تعاریف افت تحصیلی.....	۱۵.....
۲-۱-۲- بررسی اندیشه صاحب نظران در مورد افت تحصیلی.....	۱۷.....
۲-۲- افت تحصیلی و عوامل موثر بر آن.....	۲۰.....
۲-۲-۱- عوامل فردی.....	۲۰.....
۲-۲-۲- عوامل خانوادگی.....	۲۱.....
۲-۲-۳- عوامل آموزشی و اجتماعی.....	۲۲.....

۲-۳-۲-تعلیم و تربیت در ایران	۲۴
۲-۳-۱-ایران باستان	۲۴
۲-۳-۲-نظام نوین آموزش و پرورش در ایران	۲۶
۲-۴-سطوح مختلف نظام آموزش و پرورش کشور	۲۸
۲-۵-افت تحصیلی	۲۵
۲-۶-مروردهی بر افت تحصیلی در جهان	۲۹
۲-۷-افت تحصیلی در غرب	۳۰
۲-۸-شیوه های مقابله با پدیده افت تحصیلی در غرب	۳۱
۲-۹-روشهای اصلاحی و درمانی آموزش و پرورش	۳۲
۲-۱۰-علل و عوامل افت تحصیلی	۳۴
۲-۱۰-۱-عوامل داخلی افت تحصیلی	۳۵
۲-۱۰-۲-عوامل خارجی افت تحصیلی	۳۷
۲-۱۰-۳-عوامل فردی افت تحصیلی	۳۸
۲-۱۱-پیشینه تحقیق	۳۹
۲-۱۱-۱-تحقیقات انجام گرفته در داخل کشور	۳۹
۲-۱۱-۲-تحقیقات انجام گرفته در جهان	۵۱
۲-۱۲-جمع بندی	۵۸

فصل سوم : روش اجرای تحقیق

۳-۱-روش تحقیق	۶۱
۳-۲-جامعه آماری	۶۱
۳-۳-نمونه و روش نمونه گیری	۶۱
۳-۴-ابزار های تحقیق	۶۲
۳-۴-۱-پرسشنامه افت تحصیلی خیر	۶۲

۳-۴-۲- پرسشنامه افت تحصیلی پروین	۶۴
۳-۴-۳- پرسشنامه افت تحصیلی امیری راد	۶۴
۳-۵- طرز اجرا	۶۵
۳-۶- شیوه تجزیه و تحلیل	۶۶

فصل چهارم : تجزیه و تحلیل یافته ها

۴-۱- مقدمه	۶۸
۴-۲- آمار توصیفی	۶۸
۴-۳- آمار استنباطی	۷۴

فصل پنجم : بحث و نتیجه گیری

۵-۱- مقدمه	۷۹
۵-۲- بحث و نتیجه گیری	۷۹
۵-۳- محدودیتها	۸۳
۵-۴- پیشنهاد کاربردی	۸۳
۵-۵- پیشنهاد پژوهشی	۸۴

فهرست جداول

عنوان	صفحه
جدول ۱-۴-میانہ سوالات مربوط به نظر دانش آموزان راجع به علل افت تحصیلی	۶۸
جدول ۲-۴- میانہ سوالات مربوط به نظر والدین راجع به علل افت تحصیلی	۷۰
جدول ۳-۴- میانہ سوالات مربوط به نظر دبیران راجع به علل افت تحصیلی	۷۲
جدول ۴-۴-تحلیل واریانس عامل فردی افت تحصیلی به تفکیک سه گروه	۷۴
جدول ۵-۴- تحلیل واریانس عامل خانوادگی افت تحصیلی به تفکیک سه گروه	۷۵
جدول ۶-۴- تحلیل واریانس عامل آموزشی افت تحصیلی به تفکیک سه گروه	۷۶
جدول ۷-۴-تحلیل واریانس عامل اجتماعی افت تحصیلی به تفکیک سه گروه	۷۷

فهرست اشکال

شکل ۱-دیدگاه سیستمی در مورد افت تحصیلی و ترک تحصیل	۵۶
شکل ۲-دیدگاه سیستمی پیرامون سطوح تاثیر سیستمها برافت و ترک تحصیل	۵۷

منابع و ماخذ

منابع فارسی	۸۶
منابع انگلیسی	۹۰

فهرست پیوست ها

عنوان	صفحه
پرسشنامه افت تحصیلی خیر	I
پرسشنامه افت تحصیلی پروین	III
پرسشنامه افت تحصیلی امیری راد	VI

تقدیم به

همسر مهربانم که همیشه پشتیبان من بوده و هست.

و دخترانم سحر و ندا

که با دلگرمی شان بزرگترین امید برایم شدند

تقدیر و تشکر

از جناب آقای دکتر کاظمی که به عنوان استاد راهنما تشکر و قدردانی می نمایم که با تلاش صادقانه و راهنمایی‌های ارزشمند و دلسوزانه خود اینجانب را در تهیه و تدوین این پژوهش یاری نمودند.

همچنین از زحمات سرکار خانم دکتر حسینی که در این پژوهش با درایت و حوصله با راهنمایی‌های لازم و ارزشمند اینجانب را در تهیه و تدوین این پژوهش یاری نمودند تشکر و قدردانی می نمایم.

از سرکار خانم دکتر سهامی بعنوان داور و سرکار خانم دکتر رضایی بعنوان ناظر این پژوهش صمیمانه قدردانی و تشکر می نمایم.

چکیده

هدف از انجام پژوهش حاضر مقایسه عوامل موثر بر افت تحصیلی دانش آموزان و مقایسه دیدگاه دبیران والدین و دانش آموزان در مدارس متوسطه آموزش و پرورش ناحیه ۳ شهر شیراز بود. در انجام تهیه پژوهش از بین دانش آموزان مشغول به تحصیل در سال تحصیلی ۸۸-۸۹ با استفاده از روش نمونه گیری تصادفی ۱۰۰ نفر انتخاب گردیدند و همچنین ۱۰۰ نفر از اولیاء آنها و هفتاد نفر از معلمین آنها انتخاب شدند ابزارهای تحقیق شامل ۳ پرسشنامه افت تحصیلی بود که : پرسشنامه تحصیلی خیر (۱۳۸۰) که دیدگاه دانش آموزان را بررسی می کند و پرسشنامه افت تحصیلی احمدی (۱۳۸۴) دیدگاه دبیران را بررسی می کند و پرسشنامه افت تحصیلی امیری راد (۱۳۷۸) دیدگاه اولیا را بررسی می کند. این پرسشنامه بین افراد نمونه توزیع و اطلاعات جمع آوری شده مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت . در بخش آمار توصیفی از میانه، در بخش آمار استنباطی از تحلیل واریانس استفاده گردید. نتیجه تحلیل واریانس نشان داد که بین عوامل فردی، خانوادگی، اجتماعی و آموزشی افت تحصیلی از نظر دانش آموزان، والدین و دبیران تفاوت معنی دار وجود دارد. بدین معنی که دانش آموزان، والدین و دبیران عوامل افت تحصیلی را از لحاظ فردی، خانوادگی ، اجتماعی و آموزشی یکسان نمی بینند.

واژگان کلیدی: افت تحصیلی، دانش آموزان، والدین، دبیران

فصل اول :

کلیات تحقیق

یکی از آفت‌های بزرگ تعلیم و تربیت در هر نظامی، که همه ساله به میزان بسیار زیادی امکانات، منابع و استعداد‌های بالقوه انسانی و اقتصادی را تلف می‌کند و اثرات غیرقابل جبرانی را در ابعاد فردی و اجتماعی به جا می‌گذارد پدیده افت تحصیلی^۱ است. به همین دلیل است که یکی از ملاک‌های عدم موفقیت هر نظام آموزشی را میزان افت تحصیلی در آن می‌دانند.

امروزه مسئله افت تحصیلی گریبانگیر کلیه نظام‌های آموزشی است و به لحاظ ارتباطی که اساساً جریان تعلیم و تربیت با دیگر نهادهای اجتماعی، فرهنگی و سیاسی دارد افت تحصیلی نیز از ابعاد مختلف مورد بررسی و مطالعه پژوهشگران قرار می‌گیرد.

تحصیل از نظر لغوی به معنای نمو کردن، شکوفه در آوردن، برآوردن زر از معدن، غورکردن کلام به محصول آن، گرد کردن، ستاندن و جمع نمودن، کسب و اکتساب معنی شده است (دیزجی، ۱۳۶۹).

بعضی از صاحب‌نظران معتقدند که بهتر است به جای افت تحصیلی اصطلاح «قصور در تحصیل» و یا «واماندگی از تحصیل» به کاربرد (امین فر، ۱۳۶۵). اما از نقطه نظر منابع و مخارجی که جامعه در اختیار تعلیم و تربیت قرار می‌دهد، می‌توان اصطلاح «افت» یا «اتلاف» به کار برده شود.

نظربخشی (۱۳۶۹) «افت تحصیلی» را به طور عام در جنبه‌های مختلف شکست تحصیلی که شامل غیبت مطلق از مدرسه، ترک تحصیل قبل از موعد مقرر، تکرار پایه تحصیل^۲ و نسبت به میان سنوات تحصیلی دانش‌آموز و سالهای مقرر آموزشی، کیفیت نازل تحصیلات دانش‌آموز در مقایسه با آنچه که باید باشد و کسب محفوظات به جای معلومات که در زمان اندکی به فراموشی سپرده می‌شود، می‌داند.

موسایی (۱۳۶۹) نیز معتقد است افت تحصیلی یک مفهوم کلی است و باید آن را به بخشهای زیر تقسیم

کرد:

اصلاً به مدرسه نیامدن، رد شدن، عدم رغبت و بی‌میلی به مدرسه و مواد درسی، غیبت‌های متوالی، ترک تحصیل و کیفیت نامرغوب تعلیم و تربیت.

به طور خلاصه می‌توان ترک تحصیل و تکرار پایه تحصیل را به عبارت زیر تعریف نمود:

« ترک تحصیل عبارت است از وضع دانش‌آموز که پیش از پایان آخرین سال یک دوره آموزشی که در آن ثبت‌نام کرده آن دوره را ترک کند» تکرار پایه تحصیل عبارت است از « تکرار یک کلاسی برای دانش‌آموزی که در خلال یک سال تحصیلی در همان کلاس و پایه‌ای که در سال قبل به سر می‌برده به تحصیل ادامه می‌دهد و همان کار را انجام می‌دهد که در سال گذشته نیز انجام می‌دهد(مرتضوی، ۱۳۸۲).

ارائه آموزش و پرورش یکسان برای همه دانش‌آموزان با توجه به تفاوت‌های فردی، مسائل مشکلات عاطفی در خانواده و تفاوت اجتماعی، اقتصادی و به خصوص فرهنگی خانواده‌ها می‌تواند از دلایل ایجاد کننده افت تحصیلی محسوب شود. از آنجا که تفاوت فرهنگی خانواده‌ها در شهرهای بزرگ کشورهای در حال رشد، غالباً بارز و آشکار است، نظام آموزش و پرورش نمی‌تواند برای همه طبقات اجتماعی کارایی لازم را داشته باشد، از این رو بسیاری از کودکان و نوجوانان، به خصوص در مناطق محروم، با داشتن هوش و استعداد کافی از ادامه تحصیل باز می‌مانند .

بحث تحلیلی حاضر براین جنبه آموزش و پرورش تاکید دارد ؛ زیرا تساوی در استفاده از فرصت‌های آموزشی به معنای بهره‌گیری مساوی از آموزش و پرورش ارائه شده در مدرسه و به پایان رساندن یک دوره آموزشی نیست و نظام‌های آموزشی موجود با آنکه اهداف بشر دوستانه دارند کم‌تر می‌توانند در رفع تبعیضات اجتماعی موفق شوند .

شکی نیست که جلوگیری از افت تحصیلی از نظر فردی و اجتماعی امری لازم است ؛ زیرا هر فرد در جامعه حق دارد که در حد استعداد خود از مواهب و امکانات آموزشی برخوردار شود از این گذشته، این امر از اتلاف هزینه‌های به کار رفته برای آموزش و پرورش جلوگیری کرده جامعه را از استعدادهای توانایی‌های یکایک افراد برخوردار می‌سازد . کوشش در راه شناخت و سپس پیشگیری و مقابله با عقب ماندگی‌های تحصیلی کودکان، به ویژه ساکنان مناطق محروم و حاشیه شهرها، از دیرباز در بسیاری از کشورهای غربی رواج یافته است. در سه دهه اخیر نیز نه تنها دولت‌ها خود را موظف به مقابله با این پدیده دانسته‌اند، بلکه بنیادها و سازمانهای اجتماعی به طور داوطلبانه روش‌های خاصی را برای مقابله با افت تحصیلی دانش‌آموزان تجربه کرده اند .

در ایران شکست تحصیلی نسبتاً رایج است و از همان سال اول ابتدایی گریبانگیر برخی از دانش‌آموزان می‌شود. تحلیل‌های آماری نشان می‌دهد که این پدیده در ایران نیز همانند سایر جوامع گزینشی است و همه طبقات اجتماعی به یک نسبت با آن مواجه نیستند (بازرگان، ۱۳۸۱).

این امر در مناطق محروم، روستایی و در میان حاشیه‌نشینان شهرها بسیار عمیق‌تر است. برای مثال، آمار افت تحصیلی در سه منطقه تهران (مناطق ۳، ۱۲ و ۱۹) نشان می‌دهد که دانش‌آموزان منطقه ۱۹ که بیشتر ساکنین حاشیه‌نشین تهران را در خود جای داده است، در حد وسیع‌تری در معرض این پدیده قرار دارند (بازرگان، ۱۳۸۱).

طی سالهای اخیر در مورد علل افت تحصیلی مطالعات محدودی در سطح دانشگاه یا وزارت آموزش و پرورش انجام شده است. این نوع مطالعات غالباً یا به عوامل برون سازمانی و علل خارجی افت تحصیلی، مانند فقر و محرومیت اقتصادی، شرایط و عوامل فرهنگی - اجتماعی و یا به علل درون سازمانی نظیر شرایط آموزشگاه، نامناسب بودن هدفها، برنامه‌ها روشها و مقررات مدارس با نیازهای روانی - عاطفی و اجتماعی دانش‌آموزان اشاره داشته‌اند. اما تحقیقات خاصی در جهت یافتن راه‌حل مناسب و آزمایش شیوه‌های موثر برای مقابله با آن انجام نگرفته است.

البته پس از انقلاب اسلامی اقداماتی رسمی برای مقابله با این معضل و در جهت افزایش قدرت حفظ و نگهداری دانش‌آموزان در مدرسه انجام شده است که از آن جمله می‌توان به تغذیه رایگان، ایجاد کلاس‌های جبرانی در برخی از مناطق و ایجاد شبانه‌روزی‌ها در مراکز روستاها اشاره کرد. از اقدامات غیرمستقیم در جهت تضمین موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان و تشویق آن به ادامه تحصیل می‌توان از آموزش اولیاء، تعیین سهمیه برای مناطق محروم برای ورود به دانشگاه‌ها و ... نام برد که هر کدام از راههای فوق در نوع خود ضروری و مفید است، اما برای پاسخگویی به مشکل شکست تحصیلی خیل عظیمی از دانش‌آموزان کافی به نظر نمی‌رسد.

در اینجا سعی می‌شود به چهار جنبه مهم افت تحصیلی از دیدگاه (نریمانی، ۱۳۷۱) به طور مختصر توجه شود:

۱- **غیبت مطلق از مدرسه** : که علت آن می توان فقر مالی، عدم دسترسی به مدرسه، فقدان آموزشگاه و معلم به ویژه در روستاها و نقاط محروم و جهل والدین در ارتباط با لزوم وجوب فرستادن فرزندانشان به مدرسه برخی از علل آن می باشد .

۲- **ترک تحصیل قبل از موعد مقرر**: بسیاری از دانش آموزان در حین تحصیل به دلایل چندی پس از سپری ساختن یک دوره تحصیل ترک تحصیل می کنند .

۳- **تکرار پایه تحصیلی** : تعدادی از دانش آموزان به علت نارسایی های فراوان در برخی پایه ها مردود شده و پایه مزبور را تکرار می کنند. از نظر اقتصادی مردود شدن سبب تکرار پایه می شود که خود هزینه سنگینی در بر دارد .

۴- **کیفیت نازل تحصیلات** : نظام آموزشی و پرورشی قبل و بعد از انقلاب اسلامی غیرفعال و مبتنی بر محفوظات بوده است . بدین معنی که معلم تمامی فعالیت های آموزشی را به عهده داشته و دانش آموز یک شنونده به تمام معنا است و در نتیجه دانش آموزان هیچ وقت تلاشی برای یادگیری فهم عمیق از خود نشان نمی دهند . این نوع آموزش را آموزش کورکورانه و یا طوطی وار می گویند «در آموختن کورکورانه آدمی وادار به تفکر نمی شود یعنی از عالیتترین روش آموختن که فکر کردن است و از خصوصیات آموختن در نوع آدمی است بهره نمی گیرد» در این روش آنچه فرد می آموزد بدون ادراک و تطبیق با وضعی است که نیاز به تغییر رفتار دارد و اساساً تغییر رفتار در وی حاصل نمی شود و در یک کلام به وی بینش دست نمی دهد.

از آنجایی که دو جنبه فوق یعنی تکرار یک پایه تحصیلی و کیفیت نازل تحصیلات سنگین ترین هزینه را برای نظام آموزش و پرورش ما دارد لذا این پژوهش به این دو جنبه از افت تحصیلی توجه داشته و هدف تحقیق حاضر بررسی عوامل مهمی است که سبب تکرار یک پایه تحصیلی و کیفیت نازل تحصیلات در دانش آموزان دوره متوسطه عمومی می گردد.

علل و عوامل متعددی باعث ایجاد افت تحصیلی یا اتلاف در نظام آموزش و پرورش می گردند که می توان آنها را به علل و عوامل داخلی و خارجی نظام آموزش و پرورش تقسیم نمود. البته باید این نکته را در نظر داشت که این عوامل قابل تفکیک نبوده و متاثر از یکدیگر می باشند می توان آنها را بطور مجزا مورد بررسی قرار داد . هر چند عوامل داخلی نظام آموزشی عمدتاً وابسته به عوامل و عناصر خارجی این نظام از قبیل : عوامل اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و غیره می شود.

عوامل داخلی

- ۱- نامناسب بودن هدفها و محتوی برنامه‌ها با نیازها، استعدادها و علایق دانش آموزان
- ۲- نامناسب بودن روشها و امکانات آموزش و پرورش با محتوی برنامه‌ها
- ۳- نامناسب بودن معلمان از نظر صلاحیت‌ها و شایستگی‌ها؛ نیازهای برنامه‌ها
- ۴- نامناسب بودن مقررات و شرایط و فضای مدرسه با نیازها و شرایط اجتماعی و روانی دانش آموزان
- ۵- نامناسب بودن روش‌های ارزشیابی، سنجش، یادگیری و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان (بازرگان، ۱۳۸۱).

عوامل خارجی

- ۱- فقر و محرومیت اقتصادی
- ۲- شرایط و عوامل فرهنگی و اجتماعی
- ۳- شرایط و عوامل خانوادگی
- ۴- محرومیت‌های محلی، جغرافیای و توزیع نامناسب امکانات آموزشی (بازرگان، ۱۳۸۱).

در پژوهش حاضر به دنبال بررسی عوامل موثر بر افت تحصیلی می‌باشد که شامل: عوامل فردی، خانوادگی، آموزشی و اجتماعی می‌باشد و در پایان مقایسه دیدگاه دانش آموزان، اولیا آنها و معلمان بررسی خواهد شد.

۱-۲- بیان مساله

امروزه بدون شک، توجه بیشتر به امر تعلیم و تربیت، مهمترین عامل پیشرفت فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی است. تعلیم و تربیت، عهده‌دار ایجاد زمینه مناسبی جهت تسهیل و توسعه استعدادها و توانایی‌های افراد است. به این جهت است که بیشتر جوامع در تبیین هدفها و اتخاذ روش‌های آموزشی، کلیه مساعی خود را به کار می‌برند.

از وظایف اساسی آموزش و پرورش عمومی هر کشور، انتقال میراث فرهنگی جامعه، پرورش استعدادهای دانش آموزان و آماده سازی آنان برای شرکت فعال در جامعه است.

در مورد افت تحصیلی تعاریف و دیدگاه‌های مختلفی ارائه شده است که به برخی از آنها اشاره می‌شود:

عدم موفقیت نظام‌های آموزشی در انجام این رسالت مهم در بسیاری از مواقع به صورت افت یا شکست تحصیلی بروز می‌کند که شامل کیفیت ضعیف یادگیری دانش آموزان، تکرار پایه و ترک تحصیل است.

منظور از افت تحصیلی تکرار پایه تحصیلی در یک دوره و ترک تحصیل پیش از پایان دوره است. به عبارت دیگر افت تحصیلی شامل جنبه های مختلف شکست تحصیلی، چون غیبت مطلق از مدرسه، ترک تحصیل قبل از موعد مقرر، تکرار پایه تحصیلی، نسبت میان سنوات تحصیلی دانش آموز و سالهای مقرر آموزش، کیفیت نازل تحصیلات در مقایسه با آن چه باید باشد و کسب محفوظات به جای معلومات است (مرتضوی زاده، ۱۳۷۱).

پدیده افت تحصیلی همه ساله، امکانات، منابع و استعداد های بالقوه انسانی و اقتصادی را تلف می کند و اثرات غیرقابل جبرانی را در ابعاد فردی و اجتماعی به جا می گذارد.

به لحاظ ارتباطی که اساساً جریان تعلیم و تربیت با دیگر نهادهای اجتماعی، فرهنگی و سیاسی دارد، افت تحصیلی نیز از ابعاد مختلف مورد بررسی و مطالعه پژوهشگران قرار می گیرد و علل و عوامل فراوانی بر افت تحصیلی دانش آموزان موثر است که به مقوله های مختلف تقسیم بندی گردیده اند (شکرشکن، پولادی و حقیقی، ۱۳۷۹).

مرتضوی زاده (۱۳۸۲) این عوامل را به چهار مقوله زیر تقسیم کرده است:

۱- ویژگیهای فردی دانش آموز

۲- محیط آموزشی و مدرسه

۳- ویژگیهای خانوادگی دانش آموزان

۴- عوامل اجتماعی

شکرشکن و همکاران (۱۳۷۹) عوامل مهم تاثیرگذار بر افت تحصیلی را شامل مسائل مربوط به برنامه ریزی آموزشی، مشکلات خانوادگی و وضعیت سلامتی، مشکلات محیطی - آموزشی، مشکلات اجتماعی - رفتاری، مسائل مربوط به رشد، مسائل مربوط به امتحان، مشکلات مربوط به کتب درسی، مشکلات آموزشی، مشکلات عمومی و اختلافات خانوادگی بیان کرده اند. بنابراین در ایجاد پدیده ای به نام افت تحصیلی عوامل متعدد و پیچیده ای دخالت دارند که ریشه کن کردن این معضل اجتماعی، همکاری، هماهنگی و احساس تعهد همه افراد، سازمانها و نهادهایی را می طلبد که به نحوی در تعلیم و تربیت کودکان و نوجوانان نقش دارند.

این تحقیق به دنبال مقایسه عوامل مهم افت تحصیلی می باشد. هر چند بررسی علل شکست تحصیلی تاکنون از جنبه‌های مختلفی مورد تحقیق و بررسی قرار گرفته است تاکید پژوهش حاضر بیشتر بر مقایسه عوامل افت تحصیلی از دیدگاه دانش آموزان، معلمان و والدین می باشد. از آنجا که عوامل متعدد و مختلفی سبب شکست تحصیلی در دانش آموزان مختلف می شود این پژوهش با جمع‌آوری نظرهای دانش آموزان دبیرستانی و والدین آنها و همچنین معلمان آنها پیرامون علل افت تحصیلی به بررسی این پدیده در دبیرستان‌های پسرانه پرداخته است گزارش ناحیه سه آموزش و پرورش شهر شیراز پرداخته است. گزارش ناحیه سه آموزش و پرورش شیراز نشان می دهد که در سال ۱۳۸۸ تعداد ۲۴۰۰ نفر افت تحصیلی در دبیرستانهای این ناحیه داشته اند. شناخت بهتر و بیشتر این عوامل می‌تواند به برنامه‌ریزان تعلیم و تربیت، کارگزاران آموزش و پرورش، معلمان و مشاوران تربیتی آموزشگاهها کمک نماید تا در برخورد با این گونه دانش آموزان با آگاهی و شناخت بیشتر عکس العمل نشان دهند و ضمن مقابله با این معضل آموزش و به کارگیری شیوه‌های صحیح در رفع آن افت تحصیلی را تا حد امکان کاهش دهند و بدین طریق از خسارت‌های سنگین مالی و فرهنگی ناشی از آن جلوگیری کنند.

در پژوهش حاضر فرض بر این است که چهار عامل فردی، خانوادگی، آموزشی و اجتماعی بر افت تحصیلی دانش‌آموزان تاثیر دارد که به اختصار توضیح هر یک از این عوامل پرداخته می شود:

عوامل فردی: که شامل بیماری دانش آموزان، نداشتن اعتماد به نفس، ترس از شکست، مسائل ناشی از بلوغ، عدم انگیزش و همچنین عدم توانایی ذهنی با هوشبهر پایین، اضطراب و عدم شانس که منجر به افت تحصیلی دانش آموز می گردد.

عوامل خانوادگی: که شامل مسائلی از قبیل جو عاطفی و روانی در خانواده، بی سواد یا کم سواد والدین، تغییر محل سکونت، ناکافی بودن امکانات داخل خانه، بیماری جسمی یا روانی والدین، عدم آگاهی والدین از شیوه‌های مطالعه، فقدان یا عدم حضور والدین یا متارکه والدین، فقر اقتصادی خانواده.

عوامل آموزشی: نامناسب بودن روش‌های سنجش و ارزیابی تحصیلی، توزیع نامناسب امکانات تحصیل، متناسب نبودن برنامه‌ها و محتوای درسی با نیازهای اجتماع، استفاده صرف از روش معلم محوری، عدم کارائی تخصصی معلمان، عدم جایگاه افراد تحصیل کرده در جامعه.

عوامل اجتماعی: شامل عواملی از قبیل اعتیاد به مواد مخدر، تفاوت در زبان و فرهنگ بومی با فرهنگ رسمی جامعه، محدودیت و سختگیری والدین، ازدواج درحین تحصیل.

در این پژوهش منظور از افت تحصیلی تکرار پایه تحصیلی، کیفیت نازل تحصیلات دانش آموزان در مقایسه با آنچه باید باشد و کسب محفوظات به جای معلومات می باشد. هدف تحقیق حاضر بررسی عوامل مهمی می باشد که سبب تکرار یک پایه تحصیلی و کیفیت نازل تحصیلات در دانش آموزان دوره عمومی متوسطه عمومی می گردد.

۳-۱- اهمیت و ضرورت پژوهش

امروزه یکی از بحران‌های بزرگ نظام‌های آموزشی در کشورهای مختلف به ویژه کشورهای جهان سوم، مساله «افت تحصیلی» است این مسئله از دیرباز مورد توجه مسئولان آموزشگاهی بوده و امروزه نیز از مهمترین مسائل آموزش و پرورش به شمار می رود. بسیاری از محققان، جامعه شناسان و روانشناسان با توجه به دیدگاه‌های خاص خود به این مسئله پرداخته و این پدیده را مورد پژوهش و بررسی قرار داده اند. به نظر بخشی (۱۳۶۹) افت تحصیلی به طور عام عبارت است از «جنبه‌های مختلف شکست تحصیلی که شامل غیبت مطلق از مدرسه، ترک تحصیل قبل از موعد مقرر، تکرار پایه تحصیل و نسبت میان سنوات تحصیل دانش آموز و سالهای مقرر آموزشی، کیفیت نازل تحصیلات معلم در مقایسه با آنچه باید باشد و کسب محفوظات به جای معلومات که در زمان اندکی به فراموشی سپرده می شود». موسایی (۱۳۶۹) نیز معتقد است که افت تحصیلی یک مفهوم کلی است و باید آن را به بخشهای زیر تقسیم کرد:

«اصلاً به مدرسه نیامدن، رد شدن، عدم رغبت و بی میلی به مدرسه و موارد درسی، غیبت‌های متوالی، ترک تحصیل، کیفیت نامرغوب تعلیم و تربیت».

سرنا (۱۹۸۹) که دیدگاه رفتاری دارد نقش انگیزه را به عنوان پیش نیاز یادگیری، مهارتهای مطالعه را مورد تاکید قرار می دهد و آن را قدم اول در آموزش مهارتهای مطالعه می داند افت تحصیلی پدیده ای است که نقاط قوت را به ضعف و فرصت‌ها را به تهدید و عقب ماندگی تبدیل می کند و سالیانه میلیون‌ها تومان هزینه برای دولت در بردارد. آنچه می تواند زمینه ساز تحولی عظیم در مقابله با این پدیده زیانبار گردد و رشد و بالندگی را رقم بزند انگیزش تحصیلی است حال باید دید نوع نگاه کسانی که در خط مقدم آموزش و پرورش به نبرد علمی می پردازند چیست؟

نگرانی و علاقه نسبت به این پدیده و کشف علل و عوامل آن شتاب فزاینده‌ی دارد بخش اعظم این توجه ناشی از زیانهای مالی و اقتصادی، فرهنگی و علمی است که متوجه دولت‌ها و خانواده‌ها می‌شود این مشکل از دیرباز گریبان‌گیر نظام آموزش کشور ما نیز بوده است که بخشی از آن ریشه در نظام آموزش گذشته دارد اما مسولین نظام آموزش کنونی در حال این مشکل نه تنها توفیقی نداشته‌اند بلکه نرخ شکست تحصیل افزایش هم داشته است (فولادی ۱۳۷۱).

میزان خسارتهای اقتصادی ناشی از شکست تحصیلی سرسام‌آور است. در سال ۱۳۶۵ میزان این خسارتهای ۵۵۸/۶۵۸ میلیون ریال و در سال ۱۳۶۷، ۷۶۵/۱۲۱ میلیون ریال برآورده شده است. این مبلغ در سال ۱۳۶۵ تقریباً معادل ۱/۱۴ برابر کل هزینه‌های جاری آموزش پرورش در سال ۱۳۶۷ این رقم به ۱/۲۶ برابر افزایش یافته است (فولادی، ۱۳۷۱).

با توجه به آمار و ارقام ارائه شده تلاش برای شناسایی و کشف عوامل مهم افت تحصیلی و شناخت بیشتر این پدیده ضروری به نظر می‌رسد، که ارائه راهبردهای کاربردی و اقدامات عملی جهت کاهش ضایعات ناشی از افت تحصیلی و خسارتهای سنگین اقتصادی و فرهنگی ناشی از آن مستلزم تحقیقات و پژوهشهای گسترده‌ای در این زمینه است.

با توجه به اینکه از میان چهار ناحیه ناحیه ۳ انتخاب شده، در آموزش و پرورش ناحیه ۳ شهر شیراز در سال تحصیلی ۸۷-۸۸ در رابطه با افت تحصیلی ۲۹٪ تکرار پایه تحصیلی داشتند یعنی مردود شدند و نزدیک به ۱۴٪ نسبت به سنوات تحصیلی گذشته کیفیت نازل تحصیلات از لحاظ معدل افت داشته‌اند. (آموزش و پرورش متوسطه ناحیه ۳ شیراز). بنابراین ضرورت دارد تا این موضوع مورد بررسی قرارگیرد.

وسعت آماری افت تحصیلی در ایران، به خصوص در مدارس متوسطه و مشکلات عاطفی و روانی در میان دانش‌آموزان و روند صعودی پدیده‌های نا‌بهنجار منتج از افت تحصیلی و عدم سلامت روانی نظیر خودکشی، اعتیاد، بزهکاری، ترک تحصیل و کمبود مطالعات عمیق برای ریشه‌یابی و مبارزه با این معضلات اجتماعی در سالهای اخیر، پرداختن به موضوع افت تحصیلی را از اولویت ویژه‌ای برخوردار ساخته و شناخت علمی و دقیق مساله بر اساس یافته‌های مطالعات و پژوهش‌ها اجتناب‌ناپذیر است.

مقابله با پدیده افت تحصیلی همانگونه که اشاره شد، مزایای قابل توجهی در بر دارد، زیرا باعث افزایش اعتماد به نفس و تعادل روانی می‌گردد و انسان با داشتن تعادل روانی، بهتر می‌تواند بر تنیدگی‌ها و